“ADOLAT”
MILLIY HUQUQIY AXBOROT MARKAZI
Guvohnoma № 636478
Litsenziya C-5669732

“HUQUQ va BURCH+” —
«ПРАВО и ДОЛГ+» —
"RIGHT and DUTY+"
Journal home page:
https://adolatmarkazi.uz/magazine/electron?id=335

2025-yil
11-son
noyabr
ISSN 3093-8546

Sun’iy intellekt va huquqiy jurnalistika integratsiyasi: nazariy asoslar va global yondashuvlar

Raximjonova Shahloxon Bahromjon qizi,
O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
tayanch doktoranti
e-mail: sh.rahimjonova@gmail.com

Аннотация. Sun’iy intellektning (SI) jadal rivojlanishi jahon jurnalistikasi oldiga mutlaqo yangi nazariy va amaliy masalalarni qo‘ydi. Ayniqsa, huquqiy jurnalistika — sud jarayonlari, tergov surishtiruvlari, majburiy mehnat, korrupsiya, inson huquqlari buzilishi, prokuratura faoliyati va normativ-huquqiy jarayonlar bilan bog‘liq materiallarni yoritishga ixtisoslashgan yo‘nalish sifatida — SIning texnologik imkoniyatlaridan birinchi bo‘lib foydalana boshladi. Shu bilan birga, aynan shu sohaga sun’iy intellektning kirishi eng katta xavf va javobgarlikni keltirib chiqardi, chunki huquqiy mazmundagi har qanday xato inson taqdiri, sud qarori, jinoiy ishning borishi va davlat organlarining obro‘siga bevosita ta’sir qilishi mumkin.

Калит сўзлар. sun’iy intellekt (SI), jurnalistika, huquqiy jurnalistika, huquqiy nashrlar, inson huquqlari

Аннотация. Стремительное развитие искусственного интеллекта (ИИ) поставило перед мировой журналистикой совершенно новые теоретические и практические задачи. В частности, правовая журналистика - как направление, специализирующееся на освещении материалов, связанных с судебными процессами, следственными расследованиями, принудительным трудом, коррупцией, нарушениями прав человека, деятельностью прокуратуры и нормативно-правовыми процессами - первой начала использовать технологические возможности ИИ. В то же время проникновение искусственного интеллекта в эту сферу представляло наибольшую опасность и ответственность, поскольку любая ошибка в правовом содержании может напрямую повлиять на судьбу человека, решение суда, ход уголовного дела и репутацию государственных органов.

Ключевые слова. искусственный интеллект (ИИ), журналистика, юридическая журналистика, юридические публикации, права человека

Annotation. The rapid development of artificial intelligence (AI) has posed completely new theoretical and practical problems for world journalism. In particular, legal journalism - as a field specializing in covering materials related

to court proceedings, investigations, forced labor, corruption, human rights violations, the activities of the prosecutor's office, and regulatory legal processes - began to use the technological capabilities of AI for the first time. At the same time, the penetration of artificial intelligence into this sphere has created the greatest risks and responsibility, since any mistake of legal content can directly affect the fate of a person, the court decision, the course of a criminal case, and the reputation of government bodies.

Keywords. artificial intelligence (AI), journalism, legal journalism, legal publications, human rights

So‘nggi o‘n yillikda sun’iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi global axborot makonida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltiribgina qolmay, huquqiy jurnalistika kabi yuqori mas’uliyat talab etadigan sohaga ham bevosita ta’sir ko‘rsata boshladi. Xalqaro ilmiy manbalarda qayd etilishicha, jurnalistik jarayonlarning SI tomonidan avtomatlashtirilishi nafaqat axborot ishlab chiqarish tezligini oshiradi, balki murakkab hujjatlar, sud materiallari, ochiq ma’lumotlar bazalari yoki davlat xaridlaridagi korrupsion ehtimollar kabi yirik ma’lumot to‘plamlaridan dalillarni aniqlash imkoniyatlarini sezilarli kengaytiradi. Shu bilan birga, jurnalistika nazariyasi bo‘yicha yetakchi tadqiqotchilar SI texnologiyalarining huquqiy mazmundagi xabarlar uchun qo‘llanishi jurnalist, algoritm va auditoriya o‘rtasidagi mas’uliyat chegaralarini qayta ko‘rib chiqishni talab etishini ilmiy jihatdan asoslab berishadi.

Xalqaro tadqiqotlarda SI va huquqiy jurnalistika kesishgan nuqtalarda uch asosiy tarmoq alohida ajratiladi: birinchidan, SI yordamida hujjatlarni tahlil qilish, sud qarorlari bo‘yicha tendensiyalarni aniqlash, faktlarni verifikatsiya qilish kabi jarayonlarning avtomatlashtirilishi; ikkinchidan, algoritmik tavsiyalar yoki kontentni avtomatik modulyatsiya qilish orqali auditoriyaga taqdim etilayotgan huquqiy xabarlar tarkibiga ta’sir ko‘rsatish; uchinchidan, SI yordamida yaratilgan materiallarning huquqiy oqibatlari - ya’ni mualliflik huquqi, javobgarlik, algoritmik xatoliklar uchun kim mas’ul bo‘lishi, axborotning manipulyativ xarakter kasb etish ehtimoli kabi masalalar. Ayniqsa huquqiy jurnalistika uchun xos bo‘lgan nozikliklar (sud tizimi, tergov organi yoki prokuratura organi haqidagi noto‘g‘ri xabarlar inson taqdiriga bevosita ta’sir qilishi) SI texnologiyalarini qo‘llashda inson nazorati shart ekanini ilmiy jihatdan yanada mustahkamlaydi.

Jurnalistikada SIdan foydalanish ikki strukturaviy modelda ajratiladi. Birinchi yo‘nalish tor funksional avtomatlashtirish ya’ni moliyaviy hisobotlar, sport statistikasi, ob-havo ma’lumotlari kabi standartlashtirilgan formatdagi axborotlarni avtomatik generatsiya qilish. Ikkinchi tarmoq keng qamrovli generativ tizimlar, ya’ni matnni tushunish, mantiqiy bog‘liqlik hosil qilish, murakkab huquqiy kategoriyalarni sharhlash, hatto sud-tergov jarayonlaridagi qarama-qarshiliklarni ko‘rsatib bera oladigan tizimlar. Ikkinchi model huquqiy jurnalistika uchun katta imkoniyatlar yaratgan

bo‘lsa-da, aynan shu modelda bir necha xavflar mavjud: mas’uliyat noaniqligi, algoritmik xato uchun javobgarlik, SI tomonidan faktlarni to‘qib chiqarish kabi hodisalar.

SIning huquqiy mazmundagi xabarlarga tatbiqi bo‘yicha Yevropa, AQSH va Osiyo mamlakatlarida olib borilgan tadqiqotlarning umumiy tendensiyasi shundan iboratki, SI tizimlari huquqiy axborot iste’molining shaklini o‘zgartirib, sud jarayonlari, advokatlik faoliyati, fuqarolik monitoringi, ochiq ma’lumotlar tahlili kabi jarayonlarni ommaviy axborot vositalariga yanada yaqinlashtirmoqda. Masalan, Yevropa Kengashining 2022-yilgi ekspert hisobotida sud jarayonlari ochiqligi, jurnalistlar uchun elektron sud materiallaridan foydalanish, korrupsiyaga oid ma’lumotlarni aniqlashda SI algoritmlarining qo‘llanishi huquqiy monitoringni kuchaytirayotganini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, mazkur hisobot jurnalistlar tomonidan SI orqali olingan har qanday huquqiy xulosaning inson tomonidan verifikatsiya qilinishi shartligini, aks holda xabarlar omma ongida manipulyativ xulosalar shakllantirishi mumkinligini ogohlantiradi.

UNESCOning 2018-2023-yillarga oid bir nechta strategik hisobotlari SIning jurnalistikaga tatbiqi doirasida axloqiy prinsiplarga doir global standartlarni taklif qiladi: algoritmik shaffoflik, ma’lumotlar manbai ochiqligi, xolislik, inson nazorati, auditoriyani SI tomonidan yaratilgan axborot haqida xabardor qilish, mualliflik huquqi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish. Aynan huquqiy jurnalistika uchun ushbu talablar ikki baravar muhim, chunki sud-tergov jarayonlariga oid har qanday ma’lumotning asossiz talqini inson qadr-qimmati va sha’niga bevosita zarar yetkazishi mumkin. Shunday ekan, SI texnologiyalarining bu sohaga kirib kelishi huquqiy jurnalistikaning kasbiy me’yorlarini qayta talqin qilish zaruratini kuchaytiradi.

O‘zbekiston sharoitida esa SIning jurnalistikaga, ayniqsa huquqiy jurnalistikaga tatbiqi endigina shakllanayotgan bosqichda. O‘zbekiston media muhitida SIning huquqiy jarayonlarga qo‘llanilishida eng e’tiborli jihatlardan biri davlat organlarining ochiqlik siyosati bilan bog‘liq. So‘nggi yillarda sud qarorlari ochiqlik darajasining asta-sekin kengayishi, ochiq ma’lumotlar portallari rivoji, davlat xaridlari, budjet xarajatlari va korrupsiya xavfi yuqori bo‘lgan jarayonlarning onlayn kuzatilishi SIga keng axborot muhitini yaratmoqda. Shu bois, SI yordamida ochiq davlat ma’lumotlarini tahlil qilish orqali jurnalistlar korrupsion xavf-xatarlarni aniqlashi, tenderlardagi noaniqliklarni ko‘rsatishi yoki fuqarolarning huquqiy shikoyatlarini qayta tahlil qilishi uchun texnik imkoniyatlar paydo bo‘lmoqda.

O‘zbekiston jurnalistikasi tarixida ilk bor SI texnologiyalari asosida yaratilgan gazeta “Inson va qonun AI” O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi “Adolat” milliy huquqiy axborot markazi tashabbusi bilan chop etilmoqda. Ushbu loyiha zamonaviy axborot texnologiyalarini huquqiy soha bilan uyg‘unlashtirish yo‘lida markazning navbatdagi innovatsion

qadami bo‘lib, aholiga qonunchilikdagi yangiliklarni Sun’iy intellekt orqali sodda, tushunarli va vizual shaklda yetkazishni maqsad qiladi. Gazetaning ilk soni 2025-yil sentabr oyida onlayn chop etildi. Gazetada normativ-huquqiy hujjatlarga sharxlar va qonunchilikdagi yangiliklar SI tomonidan yozilgan. “Bu gazeta Sun’iy intellekt tomonidan yozildi – maqolalardagi matnlar, infografikadagi izohlar, huquqiy tahlillar, hatto sarlavhalar ham barchasi SI yordamida yaratilgan. Ammo bu ishlar orqasida baribir inson omili turibdi.” – deyiladi gazeta tahririyati izohida.

Shu bilan birga, O‘zbekiston jurnalistikasida AI qo‘llanilishining cheklovchi omillar ham mavjud:

- sud axborotlarining yopiqligi;
- huquqiy mas’uliyat bo‘yicha noaniqlik;
- tahririyatlarning texnik tayyorgarligi pastligi;
- axborot xavfsizligi masalalari.

Shunday bo‘lsa-da, O‘zbekiston mediatizimida SIning huquqiy jurnalistikaga kirib kelishi muqarrar jarayon bo‘lib qolmoqda. Rivojlanish istiqbollari shuni ko‘rsatadiki, yaqin yillarda mahalliy tahririyatlar xalqaro modelga yaqinlashib, SIdan faqat yordamchi vosita sifatida emas, balki jiddiy tahliliy salohiyatga ega “kuchaytiruvchi intellekt” sifatida foydalanishi kutiladi.

Xulosa qilib aytganda, SI texnologiyalarining huquqiy jurnalistikaga integratsiyasi jurnalistikaning funksiyalarini kuchaytiradi, lekin shu bilan birga yangi xavflar - mas’uliyat noaniqligi, algoritmik xatolar, manipulyatsiya ehtimoli, disinformatsiya va auditoriya segmentatsiyasi kabi muammolarni yuzaga chiqaradi. O‘zbekiston uchun asosiy vazifa -SI texnologiyalaridan foydalanishning axloqiy, kasbiy va huquqiy me’yorlarini ishlab chiqish, jurnalistlar uchun SI bo‘yicha ixtisoslashgan treninglar joriy etish, huquqiy mas’uliyatni belgilovchi aniq normativ-huquqiy asos yaratishdir. Inson nazorati, shaffoflik, mas’uliyatning aniq taqsimoti va axborot manbalarining ishonchliligi kabi tamoyillar huquqiy jurnalistika uchun o‘zgarmas mezon bo‘lib qolishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Steering AI and Advanced ICTs for Knowledge Societies. — Paris: UNESCO Publishing, 2022. — 214 p. — URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377079

2. Diaz-Noci, J. “Algorithms, Responsibility and Transparency in Digital Journalism.” // Communication & Society. — 2020. — Vol. 33(4). — P. 1–14. — DOI: https://doi.org/10.15581/003.33.4.1-14

3. Council of Europe. Towards Algorithmic Transparency in Justice Systems: Analytical Report 2022. — Strasbourg: CoE, 2022. — URL: https://rm.coe.int/report-algorithmic-transparency-2022/1680a8df57

4. UNESCO. Guidelines for the Governance of Artificial Intelligence in Journalism. — Paris: UNESCO, 2024. — 95 p. — URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387231